

De Zilveren Eeuw

Achttiende-eeuwse schilderkunst en Oranjegeschiedenis

Kijken naar de kunst van toen met de kennis van nu; dat is in feite wat de kunstgeschiedenis beoogt. Deze benadering van kunst levert ook boeiende tentoonstellingen op.

TEKST: **DRS. JAAP VERSTEEGH**

boven
Kunsthandel Hoogsteder & Hoogsteder aan de Lange Vijverberg in Den Haag.

onder
Willem Jan Hoogsteder.
Foto: Jos van Leeuwen.

Sinds jaar en dag hangen tentoonstellingsmakers kunstwerken uit verschillende tijden ter vergelijking naast elkaar. Op de tentoonstelling 'De Zilveren Eeuw', georganiseerd door kunsthandel Hoogsteder & Hoogsteder in Den Haag, heeft men deze wijze van exposeren eveneens toegepast. Deze vorm van presentatie is dus allerminst nieuw, maar zelden heeft een dergelijke aanpak, om een aantal redenen, zo gelukkig uitgekapt als hier.

Zilver in vergelijking tot Goud

Op de meeste kijk-en-vergelijk-tentoonstellingen van kunst hangen werken die weinig met elkaar te maken hebben naast elkaar. De vergelijkingen zijn ver gezocht en zeggen meer over de tentoonstellingsmaker dan over de getoonde kunstwerken. Op deze tentoonstelling daarentegen hangen schilderijen uit de achttiende eeuw

naast schilderijen uit de zeventiende eeuw, die de kunstenaars als voorbeeld hebben gediend. De titel van de tentoonstelling, De Zilveren Eeuw, verwijst hier al naar. De zeventiende eeuw was een bloeitijd van artistieke creativiteit en staat niet voor niets bekend als de Gouden Eeuw. De kunstenaars uit de daaropvolgende eeuw spiegelde zich graag aan hun voorgangers en namen in veel gevallen hun werk als voorbeeld. Maar niet zonder meer! De vergelijkingen op deze tentoonstelling wijzen uit dat de schilderijen uit de achttiende eeuw geen slaafse navolgingen zijn, maar eerder originele variaties op thema's die honderd jaar eerder werden bepaald, zoals het zeestuk, het genretafereel en het portret als personificatie van bepaalde eigenschappen.

Zo hangt op de tentoonstelling een schilderij van een koopvaardijship door Adam Silo (1670/74-1766), naast een zeestuk door Jan Theunisz. Blankerhof (1628-1669). Op beide schilderijen zijn vergelijkbare tweemasters met bollende zeilen op volle zee afgebeeld, maar waar de voorstelling in het zeventiende-eeuwse schilderij overheerst wordt door een grijze atmosfeer, steekt in het achttiende-eeuwse doek het schip scherp af tegen een helderblauwe lucht. Op deze manier kondigt dit schilderij de komst van de romantiek aan, met zijn voorkeur voor opvallende lichtcontrasten.

De kunstenaars uit de achttiende eeuw spiegelde zich graag aan hun voorgangers en namen in veel gevallen hun werk als voorbeeld. Maar niet zonder meer!

vorige pagina

Herman van der Mijn,
(Amsterdam 1684-Londen 1741),
'Portret van Stadhouder Willem IV'.
Doek, 85 x 70 cm.

boven

Philip van Dyk,
(Oud-Beijerland 1683 - Den Haag
1753), 'Allegorie op de Ijdelheid,
Jonge dame aan haar toilet'. Doek,
50 x 42 cm. Gesigneerd rechtsonder
P van Dijk.

rechts

Jan van Bijlert,
(Utrecht 1603 - 1671 Utrecht), 'Dame
aan haar toilettafel'. Paneel, 35,5 x
29,5 cm. Gesigneerd linksonder
J Bijlert fe.

Het Friese hof

De aantrekkingskracht van deze tentoonstelling wordt mede bepaald door de bijzondere locatie van het pand waarin de firma Hoogsteder & Hoogsteder is gevestigd, aan de Lange Vijverberg tegenover het Binnenhof. Op deze plaats bevond zich halverwege de achttiende eeuw het hof van de Friese prins Willem IV (1711-1751). Zijn portret door Herman van der Mijn (1684-1741) heeft een prominente plaats gekregen op de tentoonstelling. In 1747 werd Willem IV de eerste erfstadhouder van de Republiek der Verenigde Provinciën, waarmee een einde aan het Tweede Stadhouderloze Tijdperk kwam. Willem IV nam zijn intrek in de Oranjepaleizen en kon zijn Friese hof aan de Lange Vijverberg verlaten. De hofarchitect Pieter de Swart kreeg de opdracht

om volgens de laatste mode drie voorname panden te ontwerpen. Deze tentoonstelling nu, De Zilveren Eeuw, waarmee het 300ste geboortjaar van prins Willem IV wordt gevierd, is ingericht in een van deze huizen.

Behalve het pand zelf, is ook de inrichting kunsthistorisch verantwoord. De gele zaal, bij binnenkomst links, is ingericht overeenkomstig de barokke stijl van Louis XIV en steekt u de gang over dan komt u in de blauwe zaal, die alle rococokenmerken heeft van Louis XV. Dit verloop van interieurstijlen zet zich voort op de eerste verdieping, waar de vertrekken zijn ingericht in de empirestijl. Zo vormt deze bijzondere locatie in aansluiting op de tentoonstelling een ideale entourage voor een vergelijking van kunsthistorische stijlen.

Op het zeventiende-eeuwse schilderij overheerst de grijze atmosfeer, terwijl de helderblauwe lucht op het achttiende-eeuwse schilderij de komst van de romantiek aankondigt.

Het galante tijdperk

Maar de voornaamste reden waarom deze tentoonstelling geslaagd mag worden genoemd, betreft de kwaliteit van de geëxposeerde werken. In vergelijking met de glorieuze zeventiende eeuw is de achttiende eeuw nogal eens getypeerd als een decadente periode van potverteren, neergang en verval. Op het politieke wereldtoneel verloor Nederland in deze eeuw zijn (kortstondige) positie als wereldmacht en de kunst zou slechts een slap aftreksel van de kunst uit de Gouden Eeuw vormen, zou luidt het stereotype oordeel. Maar deze tentoonstelling toont aan dat dit beeld niet juist is. Zoals alle kunst is ook de achttiende-eeuwse kunst sterk bepaald door de sociaal-maatschappelijke context. In de zeventiende eeuw heerste in de Republiek een strenge geloofsovertuiging, die mede tot gevolg had dat veel kunstwerken een sterk belerende inhoud hadden. In de volgende eeuw, bijgenaamd het galante tijdperk, liet men deze starre houding langzaam maar zeker varen. Deze verandering wordt mooi zichtbaar in de vergelijking tussen het schilderij 'Dame aan haar toilettafel' door Jan van Bijlert (1603-1671) en het schilderij 'Jonge dame aan haar toilet' door Philip van Dijk (1683-1753).

Vergankelijkheid en ijdelheid

Op beide schilderijen is een jonge vrouw afgebeeld, maar de zeventiende-eeuwse beschouwer zal bij het bekijken van het schilderij van Jan van Bijlert meteen gezien hebben: dit is geen portret, maar een allegorie. Dat is te zien aan de wuivende sluier die de vrouw draagt en die niet gedragen werd als kledingstuk. Ook de spiegel en andere kostbare voorwerpen duiden daarop. Deze symbolen werden in de zeventiende eeuw veelvuldig gebruikt en staan voor ijdelheid, in het Latijn aangeduid als vanitas. Het is een verwijzing naar de vergankelijkheid en een aanmaning het eeuwige boven het tijdelijke te waarderen. Ook ten aanzien van het schilderij van Philip van Dijk is het onwaarschijnlijk dat we hier naar een echt portret kijken, de vrouw kijkt ons niet geposeerd aan. In de achttiende eeuw komt symboliek minder voor dan in de zeventiende eeuw, maar de beeldtraditie is zó sterk, dat we ook hier duidelijk de ijdelheid herkennen. Het verschil zit hem echter in de subtiele details. Vergeleken met Jan van Bijlert heeft Philip van Dijk de stoffen nóg mooier gemaakt. De kleuren zijn koeler, zoals gebruikelijk in de achttiende eeuw. Van Dijk staat hiermee meer in de traditie van de fijnschilders. De gracieuze houding van de vrouw, met de armen aan elkaar gespiegeld, is typisch achttiende-eeuws. Zo bezien is het duidelijk dat Van Dijk, conform de opvattingen van zijn tijd, de ijdelheid positiever waardeert dan Bijlert, die in zijn verstilde voorstelling eerder naar de vergankelijkheid lijkt te verwijzen.

Het zijn dergelijke vergelijkingen die een subtiel inzicht geven in de schilderkunst van de achttiende eeuw en die deze tentoonstelling zo interessant maken. Maar los van deze boeiende inhoud is het geheel ook uiterst aantrekkelijk gepresenteerd. Hier wordt De Zilveren Eeuw met een gouden randje getoond.

linksboven

Jan Theunisz.
Jan Theunisz. Blankerhof (Alkmaar
1628 - 1669 Amsterdam), 'Marine met
gezicht op Italiaanse stad'. Doek, 44 x
67,5 cm. Gemonogrammeerd: BH.

rechtsboven

Adam Silo,
(Amsterdam 1670/74-1766 Amsterdam),
'Een koopvaardijship, een kaag
en andere schepen bij stevige bries'.
Doek, 43,5 x 53,5 cm.

MEER WETEN

Bezoeken

De Zilveren Eeuw,
18de-eeuwse schilderkunst
en Oranjegeschiedenis
Hoogsteder & Hoogsteder
Lange Vijverberg 15
Den Haag
www.hoogsteder.com
01-11 t/m 21-01